

КЫШ — МАЛ АЖЫЛЫНГА ЭН, ХАРЫСАЛГАЛЫГ ҮЕ

ООЖУРГАЛДЫ БОЛДУРБАС

Чаа чылдың эгезинде

Тес-Хем районунун Ленин атыг болгон «Чаа орук» колхозтарынын амгы байланыш ап көөргө, анда мал кыштагындагы ишмердиги боюнча хууштарын эң чыгуула айтырып. Малды канчаар кыш ажырып алырында мал ажылынын чедишкенин көзүңдөзүнүн маалымдаш шипирлиги биле хамааржыр. Бо харысалгалыг оорулган, айыттыган колхоздарнын малчылары эки билдип туралар. Ылангыя «Чаа орук» колхозтун малчыны Дажы Шагырын мал кыштагыла турар черинге баарга, ол кичиник кызымаа-биле ажылап турары кызыма. Оон ажаап кадарып турар 460 ажыг төрүүр хойлары амгы үеде хур кыштагылап турар болгон январь 9-ка чедир чус ажыг хой төрөөн.

Хойжунун артык чылдагы дуржулааны алдыр болза, 398 төрүүр хойдан ычча санын хураганнары камгалап алган. Моон алгаш көөргө, ук малчин бо чылды-лаа оон куу көрүтүлүп болбас хире деп чусе билдинтир. Чүгө дээр, ол эң кызыма-биле ажылап турар, чаш хураганнар бүрүн бар болгон ычча сакманын Эней Байн-Чыргал баа ажылап кирипкен. Ылангыя хураганнары чылгы сут-биле суттар дээр черегиди хем-чегерин шагда ал эгелөөн.

«Чодураа» колхозтун эң Иван Дажырын уурткан хойжу бригаданын хойжуу Ови Сувангайын котанын 75 хой 76 хураганнары төрөөн дээр черегиди чиктерин хойну көрүтүп болур. Ычангаа бо багылар болза кыштагылашкын эң-не харысалгалыг айтуе келген дээрин баа катал демелген турар.

Ындыг турбузе, үстүндө айтылган ажал-агыларда бо хууш-не мал кыштагылашкын талам-биле оожургал чоруп

турар деп сөзгөр болза артык эвес. Амгызында малды элүү хураар чоруп массалыг билдинмейн турарын. кыштын байла-лы, чере ычаш, чымчак болган-ны көргөш, оожургал турар та-варылгалар бар дээрин демел-дес аргажок. Хар ам кылын-наан. Соок улгачып келген. Бо айтырыгы хойжулар экин-биле билдип турар болгон харын-лаа сөзүмдү дүрүп олуралар. Чи-жөөлөөргө, үстүндө айтылганмыс Ови Сувангайын чытаалары мындай:

— Малдын денгели ам харын эки-де-дир. Ындыг болзожок, баш удур хемчег алза эки бол-гай. Ужур чүд дээр, мал олар-даар чердерин аман эгелөөш, далыйлар болза эки, а амгы-зында бисте оон кыдылар турар. Ону дораан эгелөөр херек. Уду-турдулар ону чүгө болабайн ту-рар чүве боор?

Бо мынынг болаам эске-лаа малчынар чытаалп туралар.

Ычангаа «Чаа орук» колхоз-тун төп сут-бараан фермазын алдыр болза, анда 140 хире инек-тин турар кызыма, инектерин чыдар черинде элек чок, эдесин кырында чылар. Силес-биле чег-герин чүгө январь 8-те эгел-дөөн. «Камалга» кылып турган ол-дур ийин! Далыйлар бе-летээринче чогуур сагыш сал-дырмаан. Сут саалдаш кутулаан. Трактор бир чораш, чүгө чүгө бир тонна сикос сөөртүп эгелдөө.

Колхозтун чамдык черлеринге баарга, калжаларнын эдесини электеп жамгылап турар. Маага чем хуваарынын ланамы баа чок. Арган малды атылап чег-герейн турар таварылгалар-даа бар.

А Ленин атыг колхозтун Сыын-Миймыстыга сут-бараан фермазын ап көөр болза, байдал

улам дора. Анда чеге бөөргө, ферманын байдалы чегенчиг кес-түр. Калжалары шаандагы хуу ажылап кижилерин «кажаа» дээр чүвезинден дээрелес. Инектерин чогуу-биле чегер-бейн турарында. анда 140 ажыг инектен ам чүгө 12 инек-тин саап турар. оларнын бейн бөөр сүдү чегенчиг. А ол саап турар инектерге бөөр чеге кы-дыгы? Силесту хунде бир тагты бөөр бис дикчилер. Сигенин биче берип туралар-ла, харын. Оон эске-немеде чеге деп чүвени ферма эргелекчи эң Зайцев Дукэжик орта билес.

— Мочевина берип турар си-лер бе? — деп, анда баштай-ла болгал кырген айтырыгы са-мыра, са:

— Ындыг чүү деп чүвөл, бил-бес мен — дидир.

Ол аразында анда мал калар-чымы, элөөн кырыг берген киж и олураш:

— Демги бичилеп чыгып ту-рар ак чүвөсү ол-ла болгай. Ларга — деп, үзе кире берди. Моортун чүвенин байдалы чеге-лиден болур ужураш.

Бо бүгү чүдлерин көргөн киж илереп келир болал чүд дээр, айтылган ажал-агылар-да мал кыштагылашкыннын хиреде оожургал туруп алган дээрин катал-катал чыта-лаар херек. А оожургал дээр, айылмады «аарыг» болгай. Ол оожургалдын хараанын хей чүдлерин шыкын билер. Тес-Хем районун мал кыштагылашкын-нында мал чыдал аур, массалык-биле аур кырып турар тава-рылгалар ам чок-лаа болза, бо үстүндө чытаалаан байлаче са-гыш салыр ий шагда-ла келген болгон харын малчынарнын ку-лаагында алдыр, ол сагыш са-мырынын оолап турар деп демелдөөр алар бис.

Ычангаа малчынарнын ам-дырал хандырылганын талам-биле байдал каныгыл?

Мында эки, өөрүшкүлүт чүд-дөр хой. Малды оларга калары-биле тур көжө берген черлерде малчынарнын өлгөрине кире бөөргө, хой чүве кижини өөртүп турар. Чикчөөлөөргө, Куйлут-Шат деп черде Сергей Тун-Сагаанын чурталгалын көрөли. Анда ра-диола бар. Озу ажаллабайн баарга, анда чаа батареяны чоок-та чаа экеп берген. Аш-чеге четтир: шоолал-шоолал чиг да-ган, эйт дээр эске-лаа чүдлерин киж көрүп каар.

Ычангаа чок бо талам-биле четтестер баа-ла бар.

Демги-ле айтылганмыс Ленин атыг колхозтун Сыын-Миймыстыг сут-бараан фермазында байдал мындай: анда ажылап турар сес аал иштин чүгө ийжи бажында чурталп турар. А эске-лерге? Олар эгелдөө. Ужур чү-дөл? Ужур болза малчынарнын чурттаар бажынын чогуур

айтуе септеп бербээнинде. Ба-жынар бар, а олар кург тургу-лаар. Айтырарга:

— Оларга чурттаарын эг-лерге чурттаары чылгы-дыр — деп, ферма эргелекчи шуут калжалар. — Моон ужурунда эгерде чуртп турарымыс бо, чокта чаа болгон хурага бо ху-гайын чытаалажыра, тузут бри-гадазы маааа буруузул болгон деп түнел үндүргөн. Ол брига-даа далганы берген чүве бол-гай, оон күөөсөдө ам-лаа чок — деп, эргелекчин оон ылай чытаалары мынд.

Моон-биле калы үш хире хой-жунун кыштагылашкын баары-мыска, дараанында хомудалар улажып-ла турар:

— Потта багыт ажылап ту-рар, чаа чылдын оолунарынын бирги номерин бейн номчуваан бис.

— Автолака кебестөөн, оон ужурунда керосин бисте төнгөн, ам карагыла олурап чеге бер-дес.

— Ижер шай чок болу бер-ген, малчынар араваста артык-шыгыш шайларыны ачып ижи-лаа турар-дыр бис.

— Ам малдын оолаашкыннын эгелер турар, ычангыш колхоз төвүндө салгыже баар чай чөст-дө турар, райло деп чер чүвө болап турар чүве боор?

Бо бүгү чүдлерин көрүп, ды-нааш, Самгалдайда үнүп турар «Бурунга» оолунары январь онда үнгөн номерин көрүп кө-рүвүсө, бо районун эске-лаа черлеринде байдал баа-ла мын-дыг, мал кыштагылашкыннын талам-биле оожургалдыг болуп турар байланы журналист С. Тамбанын чүдүндө парлаан болду. Бистерин болааныс ол чүдүгө бола-биле дүжүп турар апарганын болгон көргө, Тес-Хем буруула эгелдөө, анда пар-ком болгон райкуском мал кы-штагылашкыннын талам-биле ол байлаче бегүн дораан са-гышы салгаш, бо талам-биле далаштыг хемчегерин алгаш, байдалы эң чокку үеде элери шыгызымы-биле негетинип ту-рар-дыр.

Ычангаа Кызыла төп албан черлеринде барган дикчилер бо бүгү байдалы өөренип көргөн дораан-на, эскерип каар, а Са-магалдай суурла саалап турар чо-гуур албан черлеринин улуру-чулары ону чүгө эскербес чор? — деп айтырып чытаар-ла ту-руп келир. Ол дээр хамыктын мурунла штер, Сомам, Кызы-оол болгон Бегин оларга хама-ржыр алары чытаажа.

Колхозтар даргаларына бол-гаш соокко директоруна баа-ла бо айтырыгы салыр алар.

А чон бо айтырыга харыны сес кырынга эвес, харын ажы-херек-биле бээрин манап турал-лар.

С. САЛЧАН.

Дегенни Сесерлиге талам ханы чогааларыг, калыр эвес-лаа бол, кырал-кырал артыгыштарын, гу-лаштарын, шөр малга таарымча-лыг-ла чер. Ычангаа Дегенни долган-дыр он колан хире хойну Би-Хемнин «Искра», «Кызыл тараачын», «Ти-дегел» колхозтары кыштагылашп тур-ар. Агы-кангылыг, хоолдуг өттүг Дегенни Овекти боран өттүг оларла-рынга канчап дөмбөөрли. Хой ма-ды маааа кыштагылашкын, таарымча-лыг болбайн канчаарлар. Артыг, ба-дымы ажага-ла аал, бажы-балгал, кажаа-хораа, барысчангыч, чейткен-чиг апарган чер болду.

Январь 10-нун хуну. Бир чооганы өрү чоктап чоруй, эгер дег кертине-теп ажа дүштүг: баарында ортулаш-ты колан хой чор. Каларымы кай-ла? Ору-куду көрүлөдүм. Көзүбө-ди. Ычангаа-даа биче болганда, «Ку-ус, ку-ус» дээр чоон үш мени кара халдар баарыне чытааар-ла кийги-ра берди.

Хараганнары өл-ым, алааш, мынар улгашты. Кезек болганда, ка-лардынын «кустөр» соксап, «ол болбоозы бе» деп, амгыраанын чаас-кан чытаалгашыл, чедуре-дир.

Ол хашпери орап алгаш, оон шаккалатка чеге берди:

— Экин, аргим хойжу!

— Экин, Силер эки бе!..

Ак хар кырынга оолдун хой хура-ганын чылап, бисте хопталап, эр-дип-хоталгып-ла тур. Ол аразында негет оон бодоннай куржанынкан кырап-бис элөөн хөөрөжипкен бис.

Чытаакыр-ла киж:

— Чаа чылдыг элөөнөгө туруп-каш, кылап-бүдүргөн үлөөн сактырга, ам кылып буруурин болап келгө, кыраан-лаа бол, чытаар-ла чалыктай бээр, кырып чай кайла дээр силер — дээр, чере чыткан ак хураганнын акында, кулактарында шаразын чеду-лаа уламчылаан:

— Боларын менди алыр дээр кайда-биле калы кысык хунун ашканын-лаа, кышы доннун атканын-даа эскербес-тир бис.

Черде өлсөйип чыткан хураган улай-улай элип, бут кырынга орада-жып, каш-даа деп берди. Кырган ону чаптап көрүп, кудурун өрү көдүр-гөш, ылап-ла сөткиленин хамы өө-рүшкүзүн изеретти:

— Кербес силер бе, баа кыс-тыр, ак хар кырынга төрөөн хирезинде дораан-на эмг дилеп, дендигейнп турарын орадажы берди.

— Ам хураганнар чеге чеге бер-ди, хойжу?

— Аларам — дээр, элөөн бодонп чоруй, — харын чеге апаржык ир-ги, санаарыга арай хирези-ле бол-гай мен. Аала калай-ла эки билер боор.

Чүм хардан үнгөш, хой шымыр-би-ле бедигөшти амын көөрөниске, айт хаарыктай-дыр. Оон чангыта чоокшудал көөрөниске, шанак кы-рында алгы барбажыгаш шимчеп чы-дыр.

— Бо кандайа дириг чүве дег-шимчеп чыдар барба, кырган? — ди-лим.

— Тынынг чүвөлөр дырбанайнып

чытпайн канчаар ийик — дээр, аксын ажыдыса-ла ийи хураган бар болду. Чаа экекеленин оларын аразыне суупкан. Ишкыр-де ниеек, ам баа үш хураганны суупа болза дакымыжас хире.

Моожа бажымы-биле девиржип тур-ган дөрт-биле каларчынын аалын-че хашкан бис. Аутын даваннары-нын дождурганы харыг дүвү армн-башты эчигейлеп чоруд.

ДАРЫН НАДАЙ

Хой кажаанын чангыта чоокшуд-лап келгениске, каларчынын үнү ашак дыннап, ыттык чытаалды:

— Хой тоотпалап, хураган алы бергенинде ындыг сен ийин, боос-таан ша-биле-ле алгыра. Аалчы келди, арай оожу-на моң — дээр, кырган менче хулууртуд.

— Ындыг-ла болгай бис, бирээ-вис оларга болганчок-ла «кустөр», бо калай дээрге кажаа иштинге «а-гайын-ла» билди, дыналынар бе, артында тускай аялгалыг. Хоскан хойну хураганнын куудурун дүст-түг сут-биле шаптаар, хойну «тоот-палааш», оон аксы-мурнунга салаа-сайтынын барып чыгалды, канча-мыс дээр, «артист-де» хунээр.

Ичесте хураганнары хойжу ба-жыныча апарып кааш келди. Кажаа иштинде калай намырастан, оон «ырааары» ыдынанып-ла тур. Ону дыннап, малчын кижини ажылыны хой хире харысалгалынын болап, дус чытаан хойларын топтап көрү-лөдүм: сиген кажаанын иштинде шымырак-ла хопон хире, көгү чоңуг-сиген чылдыр; хойларын дискете-ринде чыгыша доулап бергилээ, сарыг элек кажаа ишти ол дээрин балыктап турду; хойжуну чуртап турар бажыныч чангыла, оттулап турар кыжы-ла боор, ийи-ийи, дөрт метр хире ийи чудук чылдыр.

Канчаган-ла дынаарыма, ка-жаа аксы халырт кыды. Каракул хураган кечинде кылап дукпурук кара бөртүт, кара сатин додарыг тыга тоңуп кайы үнү келди. Ашак дег баа чытаакыр киж болду. Айты-рыг чокка-ла байдалды менэ таныш-тырып каалты:

— Айлы-лаа тыппас бис, хамык хой эндере катгаш туруп берди. Ам безин 150 хой хураганда, чагай-ла чыл-дыр бо, чангыла-лаа өлбөдү. Харын-даа ийнетт турар дивес силер бе.

— Бо он хонуктун сөөлүг хуну-де чеге хураган олчалыг болдунар, кадам?

Калай салааларын баскылааш, бу-дүү санап химиренгилди:

— Ужен бир хой оолдун, дөртү ийи-ийи хураганны болду. Уш хонук-та 35 хураганны болганымыс ол-дур. Оларын бирээни арай анык хой хураганнын бирээни хонуну, оон аламы турганым бо-дур ийин. Дус чылап турган хойну дискете-не айткан, мэн эскерикшикенин мынчаар балыткады:

— Бир улу колан алы хойларын күжүгү кыс-ле хевээр. Каларынын чуктаан чүвези дөрбөлөкчөй даарл каан калас барба, чүктөөр баанын элтип кончут.

ШАГАН-АРЫДАН УНГЕШ, «УТКА 25 чыла» совхозтун Арыг-Узу суурун-га ийи километр хире четесин чору-аушта, орук чанында чүм оларда чаптылып ооттаан хайнак хойлар, оларын чанында чүктешкенин кал-дарчы бистин кичээнгейнисти бо-дунче хандыдыпты.

Оруктун иштин таламында, хавак кырында чуртала бажынарны, эс-геринг кажаалар. Ол дээрге совхозтун М. Чаш-оол бригадирлээн хой-жу бригаданын турала. Демги чүктешкилг киж ол бригаданын каларчымы Тас-оол Донгак Нейко-вон болду.

Бир улу колан алы хойларын күжүгү кыс-ле хевээр. Каларынын чуктаан чүвези дөрбөлөкчөй даарл каан калас барба, чүктөөр баанын элтип кончут.

ШАГАН-АРЫДАН УНГЕШ, «УТКА 25 чыла» совхозтун Арыг-Узу суурун-га ийи километр хире четесин чору-аушта, орук чанында чүм оларда чаптылып ооттаан хайнак хойлар, оларын чанында чүктешкенин кал-дарчы бистин кичээнгейнисти бо-дунче хандыдыпты.

Оруктун иштин таламында, хавак кырында чуртала бажынарны, эс-геринг кажаалар. Ол дээрге совхозтун М. Чаш-оол бригадирлээн хой-жу бригаданын турала. Демги чүктешкилг киж ол бригаданын каларчымы Тас-оол Донгак Нейко-вон болду.

Бир улу колан алы хойларын күжүгү кыс-ле хевээр. Каларынын чуктаан чүвези дөрбөлөкчөй даарл каан калас барба, чүктөөр баанын элтип кончут.

Совет депутат улуз иделерин алдында, алаа улуз эгелерин ты-выска. Бодунун соңгуларын кун-дел-соруу, оларын чагыларын ку-сеттишаан, ол бүгү күженишкенин, принципаалыг болур чорук-биле хе-дир ужураш. Ычангаа курене ор-ганнары, буруурагелерин болгон а-лбан черлеринин удуручулары де-путаттарын үнү, оларын сүмелери болгон саналарын кичөөнгейлг дыннап, оларын көлүрүн уду-герин алырыларын шиптирлээр-биле даштыг хемчегелерин алыр хууа-лгелг.

Болур соңгулаа чер-чер Совет-рий чаш куштерин немер, чер-чер-де совет органнын бажыларын хе-рерине бараан болур. Депутаттары соңгур үезинде болушн кууза-со-нурун хостуг болгон бүрүн-биле иле-редир, арганы соңгучуларга бистин соңгулаа система-магадалап турар. Советтер-нин депутаттарына кандидаттары депшир үезинде ам төлөтпиг бол-гаш ат-алдарыг кижилерин шилип алыр төлөө, кандидаттарын хуу-луна болгон ажал-ишч шынара-ла хурааларга болгон паралаага

— Кодам 410 хой бар, Кажаа дегем-лаа болза, чаш төлү-биле калай хаар тургузуптарга, алаа су-гай бөөр дир. Кербес силер бе, и-кээнде элек саргара чыгыша бер-ген. Соой бээр, эртен кажааан үнгөн ындыг хойну даван-лааа дон берип болур чүве. Хураганнаа хойларын келганын алаага дөжөөр сава-дан экеп бөөр болза эки-ле чүве-дир ийин. Алаа кургаг боорга-ла чаш мал ажыра эрес.

Кажанын иштинде үзүп каан чус ажыг хураганнын турар чери шы-нап-ла өл чоруд.

Хураганнаа хой баштайгы ийи-үш хонукта келгана хураганна-биле кады турарга таарымчалыг. Төрөөн хой бүрүзү келгана тургузар дээр-виске, ону тургуза тыгып алыр үгеттеринис баа чок ийин. Ол четтир болза, боостаа хунуге тоот-палап-лаа турар боор бе — деп, калай, кажаа акыны хап чыга, хонугап чы-гаалаш, чалагай кажаала ситенче айлалты: — мөнү чүгө хураганна-рымыска бейн кырынын бөөр-дир бис. А чаа оолдун хойларга чангыс ту-лум-даа ситен берип көрбөдүм. Ужурнда оларын баа азырап бол-гай. Аа суут-даа арбын болур чүве.

ДОН ЧЕРЗИЛЕР-ДИР ИЙИН

Хойжуларын бажыны бо: орту-зундан өрөөлөп келен, дегем-не. Ол хирезинде оон кышка эки беле-көөн. Чугайлаткымаан, чиптирси-оон-моон шунтугулап келгилээ. Де-мирде хып чыдар отун чылаш чогу-кончут. Ашак каш-лаа чүшкүдү, от-чууру чере берге. Баа бир уураде-шкен, чытаалай-дыр:

— Дон черилер-дир ийин, куужу думакымын. Колхоз дараанын сугузууче сусаа оон калай канчаар хылалгай эртик эле — дээр катты-гымады.

— Ода өл-даа болза, турган ды-тан ужураш экеп берсе каныг дээр силер. Чери черде даш отчуу-ры ийиле. Бо чаа божаан чаш уру-луд уруг баа бар. Туреп-ле тур бис. Ыяа экеп бөөр деп бир ай бури-гаар-ла аазаан даргалар суге ок-тапкан даа дег, сугар-ла бардылар. Ашак дегир аксын халырт кылган, некеди: «Ынангынын бажын ыт чи-зин» деп чүве бо-дур ийин.

Бо чөптү-ле хомудалар болду. Би-Хемин «Искра» колхозтун баштаар чер малчынарнын амгы-рал-чуртталганын кайы хире «са-гыш салып» турары моон-на билдире берди.

Ол колхозтун хончун хойжулары Дандар Тулуш Доржуевич, Дандар Дарый Чулуновна назы дөгүл бер-дөө, чаш малды мени алай дээр бер-зенипкен-не туттуп турар тус чоруд.

Кышкы копка орук-биле Кызылаа чанышкан мен. Хончум өөрдү, сагыжыма Хойну көргөн, кезже улус — Дандар ирей, Дарый калай Таңмаланып артып калды.

Б. НАРАШПАЯ.

ЧАШ ТӨЛДҮ БҮРҮН АЛЫР

Кежге орайтпал келген-лаа болза, кадарчынын ажылын сомуургалы-мыс.

— Амдызында чере шору хур бис. Сигенин барык сымалаан. Хоюус оолаан турар. Бо дүне 9 хураган неместин. Олардадым чорда баа төрүл бээр-дир. Чаш хураган-ны бо ичесте суккаш, незин эдер-кеш, дуу шанагыт ая-биле аалга дораан чедирер алар.

— Оолдун хонюар чеге четкен ирги?

— Тун санын билбес мен, удур-ла неместин турар болгай. Бригадаа чаш хураган 400 ашкан деп санап турар чоруд. Шунту менди. Бо чы-лым чаш төлдү бурун камгалап ал-дыр дээр болгай. Оларын чөптүг шунтучуеи, ашкын дегемелдөө-ри болгон сүмелери дегиткен болгон ажылыр бау-биле чүдүлүгүн көр-дүнгөн, совет органнын практик-тин ажыл-чорудалыгына барыдаа-лаа турары чугула.

Эгелээ соңгулаа кампанын пар-тия, совет, профсоюз болгон эске-лаа хой-ниги организацияларга хой чүдлерин хуулашп турар. Соң-гулааа политика талам-биле че-дишкенин белектерин төлөө, аги-тас-пропаганда ажылынын амгыраа-биле хываттыган хевирлерин бол-гаш аргаларын ажылаары эргежок чугула. Бүгү соңгулаа уласторына-га, соңгулаарын кварталарына бистин агитаторуушун үнү долу күштү-биле дыннаган турары чу-гула. Моон-биле кады соңгулаа ор-ганизас-техниктиг бедеткеди баа каалтыр ужураш.

Соңгулааа бедеткед болгон соң-гулааа боду ажылы чоннар депутат-тарынын Советтеринин амгыраалы-га чаа эе, социалист демократиян хонжудуунче чаа бажы кыдыр демелдентинген турар төлөө, бүгү-ле чүдүдери кыдыры эргежок чугу-ла.

Александра Настай — Би-Хем районун «Большее» колхозунун саямчысы. Күн-ажылы чедишкенин дээр амык саямчы куженишкенин ажылап турар. Бодунга бажылаптыган 20 инектен эртен чылап ол 22058 дитр сүтүг саган. ЧУРУКА: Александра Настай.

Отозу А. ОСТАПЧУКТУУ.

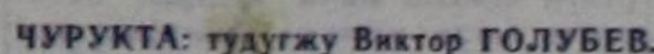
СЕМИС БЫЗАЛАЛАР

КАА-ХЕМ. Бо районун «Коммунизмче орук» көдөзө ажал-агы артынын бызаа ажаакчысы Мария Васильевна Дмитриева куш-ажылы шыгаларын колхозтун баштаар чери оолаан демелдөөн. Бызаалары эки ажаап, азырап турары дээр анда ашча шаңгалын тывыска.

Эш Дмитриева бо хунерде алдында тос ай чедир назымг бызааларын ажаап турар. Оларын бирээнин-не ортук дегизин 170—180 кг чедип турар. Ол калаа эки-дир! Ол болза Мария Васильевнанын кызык куш-ажылынын көрүзү, эйт бодурунине салымшымын-дыр.

Тудугжуларнын күш-ажылы

УЛУГ-ХЕМ. Чадаана көдөзө тудуг эргелекчин Шаган-Арыда тудуг участогунун коллектив артык чылдыг эгелден бо чылдыг эгелден чедир «Улуг-Хая» болгон «Найрал» совхозтары бежен ажыг өг-бүлелерин чурталганын чаа бажыныры-биле хандыган. Бригадирлер Геннадий

СОРУЛГАЗЫ

КОМИТЕТ ОТЧЁТТААН

хаал Тухачевский деп эжинди
рил чоруур балык-консерва
водунуң тудуушкунун доозуп ту
рар (чурукта). Балыкты болбаа
эрадырының болбаазым авто
маттың шурумчарым чаа суднодо
тургускам, ол чорик консерва үн

АДАЗЫ БОЛГАШ ОГЛУ

(Төмүрү. Эгеми 3-нү арында).

— Тудуга чаа келген ажалын-нарын өөрдөп, оларны бригадирле тээр чүрө-бир.

— А бир бригадир чок канчаар бис?

— Харын... дээр. Дмитрий Гаврилович болгон хөвиринг, түштүгүн дүрбөдү.

— Викторну бригадирледиң алар, ол-ла!—деп, бир анык эр чугаалап үнгөн.

— Шынап-ла ыңды!

— Ол шыдаар! Дмитрий Гавриловичтен тудак чок.

— Мастер болбазың!

— Тудуг эргелдиге база-ла ыңа дисти—деп, Дмитрий Гаврилович уламчылап.

— Мен база ыңчаар болуп олур мен. Виктор ажалга кызымак, мергежилди кийи. Ыңчала-даа анык болду ийи. Аныкта арай кенен болуп чүрө. Ажал удурутуп ыңды-ла амыр эвес. Бо дээрге анык эвес, а бүгү-өйлөдөн шымычты тууду-дур. Дооар хонук-хуусааы база кыска.

— Чок, Виктор черде шыдаар! Бөргөй-даа силер.

— Ол артында-ла көмөсөмүтү болгай.

— Ээй, Виктор!—деп, ажалын-нарын кыйгырыпкан.

Ийи катын тудуп каан, хүрөң түтүбү бажынын адында хос саңа-зыдан Викторун хөйлөң, чүгүрү доурак, алмаш аларган, ийи халып келген. Чыкы карактары доурагаран, тандаш дучууну бажы дерде берген, бажыны дымдарымаар дугу даваачче чирбестин келген Виктор, азынчы көрүп алган турган.

— Чаа бригадир!—деп, ажалын-нарын алгыржы бергенер.

— Амдан агаалаш, сен бригадир-дир сен, Виктор!

Виктор чүтүн-лаа ужурун билдирген, арай мыксып, хушмурун чүрүп, даш кырынга олурган алган. Дмитрий Гаврилович огулче көргөн, шымыгы аян-биле чугаалап:

— Ам сен бригадир болган-дыр сен. Бо бригадир бригадир эрге-хүлээлгемни сенэ хулааңды берип тур мен, Виктор.

— А сен?—деп, Виктор шымык-пайн айтырган.

— «Бура кырымы, бодаган эзер» джир болгай. Сен мээр орнумга кы-рер сен. Ыңчала-даа мен шуут-ла кайын сапан үнөр ийик мен. «Новичоктар» (чаа киргенер)-биле тут-тунур апар ашак-тыр мен: чаа кел-ген ажалыннаар бригадирледиң ка-дым.

— Чүд олдуң, чөпсөөржир бе?

Бригада кодууна аныктардан тур-густунган. Ыңчангаш Виктор анык-тары аржы көргөн.

— Сен чогуңда-ла хулааң апкан бис!

— «Кижэ эзер, кидис шөйүр» чөөр, Виктор. Алар орнумга турувту!

— Шыдаар эр боор, оолдар!

Дмитрий Гаврилович аныктарны мадаалап көргөн. Олары мытшап-пайн барган. Ону аныктар хунд-дур. Назы-ханы улут дээр эвес, а ажалга кызымак, мергежилди, са-гыш човангыр, биче сеткилдиги дээр мытгы. Оон бригадизини ат-сураа чугаа ол тудуга эвес, харын республикада бичи билдинтир.

— Чаа, мындыг-дыр, оолдар—деп, ол түнпөң чугаалаан.— Виктор бригадирледиң. Чандыңарны бичи берген, чалгыс черге ажалдап өр-рөңгөн улус болгай силер. Багай

ажыктап аска. Бригаданар ат-аларды бригада болгай. Ону болаар керек. Силерге бүтүрер мен. Хамык ужур чугаа-суну ыңаңаң, чалгыс кижэ дег дем-биле ажалда-рында. «Деминг саксан төвө түдүп чөөр» чүрө. Дем-биле ажалдаарга, чүтү-лаа дескетес болду ийи.

КАРА-КАРА хааларды даг баа-рында даг-дугу болбазырапир фабрикаңың чоңи, узун хоо-лайы дээрже бедип үнгөш, даг бажы-биле денейжир чыгай берген турар. Хоолайын бажында чырып турар сайтылаан дүң Ак-Довурак хоорай-дан бечин илден көстүр. Харын-лаа дээрде сымдык шыкка кылдыр са-гындары. Фабрикаңың келээңде бе-дик, кызыл дөн бажында буругайып турар бус кайы ырыктан-ла көстү боор. Эриг чыл биле чаа чыл байы-лаштып чарырынын бугууңа Виктор Голубевтин бригадизин ол дөң ба-жыга суг кураалыры кирер онгар-ны бетонан, кырын дутал турда, аяаа бардым. Мыкшы хүн кылар, аас дөрдөн кыйгайтыр хүнөң тур-за-лаа, соогу аажок. Наттын чымыр чаакты ажалындыр суйбап, холлар-ны хаарын турар. Черге куткан бе-тон холуксаа доран-ла докуп эге-дээр. Бетон деска четтележиң, чылы-зын дээр, олче аяаа күштүг токут уулаң каан.

Ол объект кончуг дашашты болган-да, Викторун бригадизин кызыг-чай чок ажалдап турган. Кара хураан кежи бөргүн хааванча кедире тыр-тып алган, кирбей салды, ак-көк каракталыг, орус оол аяааң хей ты-валар-биле кады, шөйгөн демирге токут ааваңгыр-тудунур уулаң тур. Устуң-де чугаалааның, аллардыг ту-

дугуңуң, огуу бригадир Вик-тор Голубев ол-ла болгай. Ток чамыкта кызынааш дег, чадыр-раш дээр, чазырттайы берги-дээр. Ону Виктор Дмитриевич чаа-кың уулаң, еске өөрүңге чагаан тур:— Ондактыг, оолдар! Азыр, дег-бөңөр, мен улаштайың.

— Ой, Виктор! Соктурдун мон!

— Мындыг эр болгай аан. Коргар чүрөк чок.

— Билири шымак. Ыңчангаш тообас-тыр.

Улаң доошутулар. Бетон холуксаа эрип, чынылып, тутчуп, дескы-лериң эгелээң. Ол аразында дүштеки чөм чапары аларган. Ону ажаллаш, Виктор Дмитриевич-биле бичи каа-дөөрөжип, ажал-хөдөөңи дугайың айтыра каалтың. Бригадада 18 кижэ бар. Оларын сези көмөсөмүтүлүр. Ай бурууңа дугу планын 130 хуу күдүсип турар. 1964 чылдың үштү караталында көмөсөл обкомуну шыяң чөүрүр Кызыл түгүн чаа-лап алган. Ол түктү чоңи соңгаар-даа холал салыр бодабайн турар. Хундүл бижиктер-биле-ла ша-наткан.

Виктор Дмитриевич чызык, өр-үштүгүл карактары-биле, оортан алышта дег көстүп турар фабрикаже, оок болу шыкка анык хоорай Ак-Довуракке көрүп алган, хушмурун тур. Оон боудун туушпаан хамык бажыңары караңга көстүп турган болбайн аан. Ыңчангаш оон сеткил-сакгыңаа өөрүшкү додуп кээрге, мында дили:

— Магалыг-ла-дыр!

К. АРАНЧАА.

Ак-Довурак хоорай.

ЧЕР БӨМБҮРЗЭЭНИҢ БҮГҮ БУЛУҢНАРЫНДАН

ХАНОИ

Вьетнам Демократтыг Республика-ның Дашымын херектер министр-сөөдүнүң парлагга кылдын парлагга конференцияны организастан бол-гаш Индий-кылат талазы-биле 1964 чылдың Женева чөүлөс хураалды киржикчилер чурттага болгаш ийи даргаларга ВДР-нин дашыкы херектер министри Сун Туйнун чо-руткан бижик ол конференцияга номчаан. Муруну-вьетнам улуска удуз дайынга киржир-биле 2 муң солдаттарын Муруну Вьетнамче чо-рузаа деп турары Женева дугу-жугаларын каржызы-биле үзүн болуу дээрин бижикте демделген турар. Дашыг хемчеглерин алы-ры база америк империалисттерин болгаш оларын муруну-көрей, му-руну-вьетнам чалчаларын үлгү-диглерин шиптирлг чылааларын Индий-кылат талазы-биле 1964 чыл-дың Женева чөүлөс хураалды кир-жикчилер чурттаган болгаш ийи даргалардан ВДР-ниң чааа сак-гаарламышкы чокка дилеп турар деп бижикте чугаалап турар.

ПХЕНЬЯН

Муруну Вьетнамче 2000 ажыг му-руну-көрей солдаттарын чоруура деп сел эрге-чагыргаларын шиптири-биле холбаштыр КДР-нуң чааа меделесиле паралап үлдүсөн. Ол болза чүгүс вьетнам улуска хама-рыштыр ажынышкы үлгүдиг болуу эвес, харын чаа бүгү көрү ууска өчүк-чөңгөзүл үлгүдиг болуу. Азияда тайбыңга болгаш аймак чок чорукка кыжымал турар кениг үл-гүдиг болуу деп меделесиле чуга-лап турар. Муруну-көрей чалча ш-ригилер Муруну Вьетнамче чо-рут-канында болунар бүгү үржүктүр

ЛОНДОН

«Обсервер» солунуң динчалдып турары-биле алырга, Малайзияда Англияның чепсектиг күштерин меңдөөри үрүлчүлөшкөш. Соңгу Борнеоже үштү десант бригадизин чоруура деп турар. Англия ам бейи Муруну-Чөөн Азияда 50 муң сол-даттарын болгаш офицериян бо-луп турар. Бир эвес дайын күчү келген талайында Англия ажал-даа тиклеп ал шылаас деп чүбөңи баш удуз саңыдырмышал, «Обсер-вер» солун чоруураан улам ийи чидиктерин болурубаа сорууга-биле чугаалажымышкылар эгелээ-рин саналлап турар. Ыңчангаш бо-ла «Малайзия англи вьетнам бо-ла бээр» дээрин солун саңыдырмыш турар. Оң өскө англи солун — «Гардиан» ол райондан үнүп чөүрү-рунүк чайлаш чогуң меделер били-ринче англи чазакты кыйгырып ту-рар. Чугаалажымышкылар чөүрү-дүп тургаш байдалды таарыштыр шиптирлээр «Санди ситизен» со-лук база негеп турар.

ВЕНА

Барымы Европаның чурттарының социалистг интернационалда ба-ктап турар 14 социал-демократтыг партияларын төлөөлөкчилерин конференцияны Зальбургта ажал-тыгган. Социалистг интернациона-дын хижүп турар чурттарының ай-тырылганын талазы-биле беле-ткө комитетини хураы конферен-ция ажалтыңарын мурунда болган. Австри паралаңың дем-дел турары-биле алырга, конферен-ция шыгың чажыт байлааа эр-тип турар.

ВАШИНГТОН

Конгресстиң атомнуг энергия ай-тырылганын талазы-биле каттыш-кан комиссиясы 1963 чылдың апрель 10-да Атлантика океанга суг ааа-биле чөүрү «трешер» дээр хемениг болгаш аааа чоран 129 кижини сугта олгениңиң чылааларын илестеп кынап олор. «Трешер» дээр үзүмдө хемениң бурун бы-жыг болуунуң чедип алыр төлөөс, күөстөс чогуур чамдык негелдериң салгылап барган дээрин комис-сия дыңнаткан. Соңгу чылдарын дугуруулаа суг ааа-биле чөүрү америк атомнуг база нинти хемелер

СЭТА-ның дашыкы корреспонденттериниң быкчадылары

БОГОТА

Колумбияның Коммунистг пар-тиязынын Удуртугалынын бажы-чыныңе полиция халлаашкыны кыл-ган, Компартияның ортаны «Вос-пролетария» солунуң ээлчеглиг тра-жик хавырган болгаш партияның ТК-ның күөсөмүтү секретары Аль-варо Васкесте база чуртуну Комму-нистг аныктар жылкылаңиң бири секретары Мануэль Сеседу Варгас-ты тулуп хоругдаан. Ылым бола-даа тулуп хоругаттырганын хөй-икитиниң ийишкыны-биле улааваң-да хостал үндүргөн.

ДЕЛИ

Индий национал конгресс пар-тияның 60-нү съездинин делегат-тары «тайбыңиң болгаш делегениң аймак чок чорун камгалаарыга чугулаа ролю ойнал турар каа-даа каттышпастың болгаш тайбың чо-жа-хөлбөс догунаашкының поли-тиказын чоруураңа» моон сой-гаар-даа шиптирлини бадтыкаан. Делегет байдалын дугайында ре-золюцияда айтып турары болза, ядролуг энергияны күлге тайбын со-руулаарга ажылаар ужурут. Ки-жи төрөдөгениң өлүмдөн камгалаар сорууга-биле ядролуг чепсектиг та-раарын болурубазыңче, чепсе-гескиниңиң бүгү-нинти болгаш бурун дугураңа чедип алырыңче улааң-дырган күөсөмүтүң чугулаңыңе шы-гың кызыңейиң көрүндүр деп, КНО-ну болгаш ядролуг кол куу-реслерин сьезд кыйгырган. Ядролуг чепсекти чамдык кезиктеп чөүрү дугайында Москва керээз улуз че-динишкы болган деп резолюцияда демделгөн. Ол керээз ам-даа ат салбаан күрүселер алың салыр, ың-чангаш керээзин чүлүдери чөүр аааңга чоруура шенделерге база хамааржыр боор дээринге идел-диз сьезд илгерилейиң. Чурт-деви-с-кээр маргалаалары-биле холбашка айтырылганы шиптирлээр үзүмдө күштү ажылаарында ойталаар приниптиң ужу-дузун сьезд он-заллап демделгөн.

ТОКИО

Японияның премьер-министри Сато президент Джонсон болгаш АКШ-нын өскө-лаа удуртук ажалда-чылар-биле чугаалажымышкылар кылыр дээр Вашингтонго ужулуп үнүпкөн.

(СЭТА).

КИЖИГЕ БУЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Кинолар дугайында демделгелдер

Утказы милициянын болгаш ке-лемең ителгезинин ажалы-биле, күрүвениң айымл чок чорук ор-ганынын ажал-чорудулаа-биле холбашкан үш кинону совет ки-но студиялар барык-ла хары уга-дурган. Детектив деп алаар чүгү-дүн элементилери бар болуу дег деп бодарынын барыкчаааң ол кино-ларын «адрестер» бечин берип ту-рар.

«Мухтар, менче» («Мосфильм»), «Кижилер, менче» (бузүрер) (М. Горький атыг киностудия), «Күрү-не херектээни» («Ленфильм») деп киноларда шынап-ла дээрбечилерин тулуп, оорларын илест, төрөөң чүр-түп эскерилжикчин дилеп турар. Ыңчаарга адрестиг ителгезиниң, кижэ бажы дээсиниң дег сү-рүшкүнерин, ачыр-даныр септи-жиң алымышкыларын, чазыг чок адымышкыларын ажанга көрүтүр-ышкылаң? Ыңчаарга маадырлар оя-лааң чорукту эрес-дилем ажалп өртүп, бичтин карактары-быска ко-зудуу-де үрө-түнелдиг маадырдыг чоруктары кылып турар шык-жыг? Чогуң-ла шак мындыг чүдүлү, чүдүлө оңу көр деп бодан турар ки-жилерин ол кинолар хомумдары ча-давас. Киноларын авторлары де-тективтиң чачыл болган арибу-тарыңче чогуң-ла эвөөш кичөөңгө салган, олар болушкыныларын даш-тыкы антураажыңе шоолуг сагыш салгайың, болушкыныларын бот-тарыңе болгаш оларга кирдиң тур-рар кижилерге кичөөңгө салган. Ол кижилерин дугайың, болуун амыдыралынын утказын олар кан-чаар бодан турарынын, болуун ал-бан хуузуңа болгаш аман-хуузуңа хулааңгезин канчаар билеп турары-нын дугайың үстүңе адрестиган кинолар чугаалап турар.

«МУХТАР, МЕНЧЕ»

Тускай школыны арктик болгаш кеземче ителгезинин албаныга барган ыттын адым чогаалчы И. Меттер биле режиссёр С. Туманов олар «Мухтар, менче» деп боттары-нын кинолунун ады кылган. Ыңчал-за-лаа ол ыттын төмүгү кинонун чүгүлө сөжеттиг шимчелжикчи бо-луп турар. Ыңчаарга бичтин ки-чөөңгөңиң, сагыш-сеткилдиги, ыныкшылыгы ол ыттын өңүңү, оңу оорудукчуу — биче лейтенант Глазкычеве утланың.

Глазкычев дээрге күштүн, ааваң-гыр чоруктун, одалымышкынын энергиянын, туттумас «диди чо-руктун тодоткай көргүзүп деп бодан турар мындыг кижилер база-ла ча-зып турарлар. Кино мындыг сору-галың салбайн турар.

Дурт-сыны шала куугуту, эгини-ри халагар, кылаштарында кеткен кончуг сиргатар чүрө чок, кеткен хөйлөңи харын-даа хөлбөгөр. Ылаң-гыла Глазкычев Мухтарын өөрдип алар дээр чөдөмчө чок орава-ла-жымышын кылып турарын кижэ баштай харын-даа кыжыры-биле көрүп олурар. Ыңчала-даа көргүзүп ханылаан тулум-ла милиция хептиг кижэ көрүкчүгө улам-ла чок алар, ол оңу чүгүлө хундүлээр эвес, харын аяаа чоругаралын олурар. Астер Юрий Ильянин кайгамчык-ла кижэ. Эканга оон ойнап турары шымыг болгаш чазыг чок, өвүр-хөвирини шымыгыңа бугаралды төрүттүлүрүп келер. Ыңчаарга ааа-чанын, сөстөрүн, шимчөөлөрүнүн ол шы-ныг чоругу бодалың, ролюңу хан-утказын тодотканың келер. Глазкычевтиң Никулин оңа шыгаралгай чүдү-дөр чок, аяаа-да кижэ кылдыр, оңи биле чергелештир магалыг кижэ кылдыр ойнап көрүкчөң. Ажал-хе-рекке, кижилерге, шиптилгелге, кү-рүңгө оон хамаарылааы магалыг. Шоолуг эвес деп болуу мындыг да-ла-ганы бичи күөсүлөң тургаш, ол бодуну харысалгалынын меделер би-лип турар, чүгү дээрге кылып турар чүгүлөңу хааы утказын бодан би-

дир-дир, чүгү дээрге чүтү-даа тоомча чок эртерип шыдавас-тыр.

Алыс утказы-биле алырга, кино чогуң-на ол дугайың — бугурут кижэлиң чоруктун дугайың, совет ки-жилерин чаагай сеткилдигин дуга-йың, оларын амыдыралынын ха-жыш дивес хоойлуугу болган турар ужурут ол бекик моральды дугайың чугаалап турар.

Биче лейтенант Глазкычев чүгүлө херектээнир-биле болгаш оорлар-биле демжесип турар эвес. Ажал чымыр, чүбөңи тоомчага албас, алыр ажың бодар чоруктар-биле-даа ол демжесип турар. Хамыктын мурунда кижиниң сагыш-сеткил талазы-биле чаагай чөүрүн төдө-лөңиң-биле болгаш биче сеткилдиги-биле бадтыкамышпаан, болууну хуузуң-да ултер-иңгө-биле ол чоруктар-га шыныдып турар.

«КИЖИЛЕР, МЕНЧЕ БУЗҮРЕҢ»

Бүзүрел болгаш хундүкел — «Мухтар, менче» деп кинонун маа-дыры чогуң-на ымыг припичи-биле чурттан база ажаллап чорур.

«Кижилер, менче бузүрер» деп кинонун темазы база-ла мындыг бо-луп турар (сценарий И. Герман-нын, тургускалар И. Гурия биле В. Беренштейн). Мында база-ла кол үскүлөжикчилик хөдүрлериң ки-жилерин, бугурут-ла чаагай сеткил-диг, сагыш човангыр, боттарының хулааңгелерин ак-сеткилдиг көрө ажилерин аргыжыраң, багай ага-лар-биле хөйлөң чачыккаң, до-гандыр турар чүдүлериң чаагай сеткил-биле, кижигиң бодал-биле көрбөй турар кижилер-биле үскү-лөжикчиңиң тодоткайлап турар.

Езу барымдалап алырга, Алек-сей Иляниге кижэ «үдүргөн деп се-зилеп болурунун барымдааы бар. Хоругдала чөдөңгөң дилеп үнгөн, мурунда оор чоран (харын ам-лаа оор бооп чадавас) ол кижини чым-чактап турган хээр бар бе? Анаа кичөөңгө салган хээр бар бе, анаа үе-шак чарыдап турганың хээр чүр? Дүрүмүн эрге-чагыргалың ажаллаар — ол-ла. Ыңчала-даа херектээң кижини бечин кижэ деп көрүп турар мындыг кижилер буу-руу түнпөң кылып, шиптир үнү-рүп шыдавас. Полковник Анохин Илянин тулуп хоругдаларыга да-лашпайн турар. Ол кижэ бурузун билгеште, боду чедип келери анаа хамыктын чүгүлө болуп турар. Илянин сагыш-сеткил талазы-биле орталымың, кижилериң анаа хер-ек, чүгү дээрге аңи кижэ боо-дурунуң барымдаалары мында барын Анохин билеп турар.

Кижиге бузүрел-биле синниккен кинонун темазы Алексей Илянин оор-хөвиринден ажалтымың кес-тур. Ону артист Кирилл Лавров кон-чуг бүтүрөңгө кылды ойнаан. Ол аактар ажанга бодан билер болгаш ол бодалары-биле алаа көрүкчү-лериң кайгалаштыр. Ыңчаарга бод кинода оон ойнап көргүскени Алек-сей чиник эвес салым чолууну дуга-йың күженишкыниң-биле болуун олурар. Ол болза (каалаа оруктан хей черге, өскөңиң уржуу-биле чаа бажымаң, ыңчала-даа бодун оскун-маан, бугурут амыдыралда ынык-шыг хөдөөр мындыг кижиниң дугура-зынниң, ажалыг бодалары-дыр. Иляни болза шаанда хей черге нү-гүдүлгезин болгаш чөптүг эвес бу-руулаадымыкка таварышкан ат-алдардыг армия командириңиң ол-дурин кинонун төңтүлгөң билгине боор.

«КҮРҮНЕ ХЕРЕКТЭЭНИ»

Дошкун болгаш чөптүг сүдкэ бээр даш, эрге-чагыргаларын күжө-нишкыниң дилеп турары ол өскө-лөңи болгаш «дүрүкчү» «Күрүне херектээни» деп кинода портме-тан Золотийский деп, бис көңүс

сезинмейн олурар бис. Драматург—Галич биле режиссёр Н. Розовцев олар жапырын хоойлуларынын дугайың боданышпаан, даштыңдан көөргө кижизиг, төлөпиг кижиниң чурттан турары чогуң-на хоорай бажыңарында херектээниң дилгез чөгүрү дээрин мырыңгай бичиң-даа адрестейиң турар. «Күрүне херек-тээни» кымыл деп айтырыг ыңча-гаш билдинмейн турар, оңу уламын-дан экранда болуп турар чүгүлө со-нуургал кошкавас. Залда көрүкчүлөр анаа-ла сонугурап ол-урар эвес болгай. Көрүкчүлөр, кино-нун маадырлары шыкка, херектээ-ни харысалгалга кийерин, өйөң-тиг хөдөйлөңиңиң сойлаап иле-реткеш, чогуур кеземчегин көрүт-үрүн четтикпейиң маап олурар.

Андрей Поликановтун (артист Александр Демьяненко) болгаш оңу начальниги Басовтун (артист Па-вел Калочников) дүвүрөөс бугу-реддиг чоругу, ылаптыг шыныг ты-варынче улут эвес-лаа бажым буру-дунуң чугулазын меделер билер чо-руу кичөөңгө-йиң арга тулуп турар. Ымыг болбас араажок, оларын алыс соруугаңың — чаагай, чөптүг чорук болгай.

Туттуну алган Золотийский болу-нун чүдөк-бужар эркен уези-биле ужуражырын мааңа, оон көргүп, сүрөөдөң. Дайын хүннелериге хро-ничаке кино залыңа көрүп олур-ла, көрүкчүңү болуу ийи аныз хайыңың келер: ол фашистг идегетти көрө хөң чок чорукка бистер кагытгың турар болгаш чү-дөк-бужар эскериниңиң сойлаап илелерип шыдаан совет чектер-иниң чедижикчиңге өөрүп олурар бис.

НИНА ИГНАТЬЕВА, кинокритик. (Парлаңганың чар чүдүлөр агентилең).

Соңгу үш чылдарың дүрүзүңда Барын Германиядан Герман Демократтыг Республикаже 60.000 ажыг кижэ эртип келген. Дар-галың хукуке бузүрел чок чорук, ажал катталымышкыны кыжы-на, асрески бундесерге албан эртерип хөң чок чорук бичи «дываахандың» дегип үнөңгөң оларын албайлап турар.

Гекениң ас-бузүлэ 1966 чылда-ла Рурдан дегип үнгөш, Магдебурге хоорайда кээп чурттап берген. ГДР-де ол кижилерин салым-чолу аас-кежиктиг болгон. Фридрих Гёке — социалистг хуш-чолу бригадизиниң кезжигу, чоокаа чөдөр-не Карл Маркс аттыг ажал бригадизиниң кезжигу болуп турган. Ам аар заводка техниктег кабинетинг удуртукчу болуп турган. Ило-машина тулуктуң болуу электортехниканыг инженерлер школында өөрөңгөң турар, стипендия ол турар. Эртен уеде бөдүңг аш-таткы чоран бон кардан херек эргелекчи болуп ажаллап турар. Урулары школда өөрөңгөң турар, оларын эң бичизи дугулар са-дыноа турар турар.

ЧУРҮКТА Гёке (оң талазында) өөрдиге талазы-биле эштери Г. Фогел (солгай талазында) болгаш З. Хануш-биле фото.

АДН—СЭТА-ның фото.

Чаа спортчу классификация

ССРЭ-нин Спорт нийтиледериниң болгаш организациаларың чөүлө-лөңи Преприуму бугу-өйлөңдиг чангыс аай спортчу классифика-циянын 1963—1968 чылдарда күш-тирлер ол разрядка хамааржыр бээр. Районларын хаак маргалаа-зынын тиклелеринге мастерже кандидаты тыпсып болбас. Кандыг дег разрядты чедип ал-болуру? Хаак талазы-биле хоорайын бири чери дээр маргалааыңа 15, 30, 50, 70 кило-метрге бири разрядчытар бол-гаш спорт мастертери киришкенде, мастерже кандидаты илелери улам тодоткай алар. Ындыг маргалаа-ларга спорт мастертериниң кир-жилгези ыааыла албан: 5 спорт мастертери киришкенде, бири чө-рөшкөң, 1—2-ги черлерин ээлээр-ге, 15 спорт мастертери киришкенде, 1—3-кү черлерин, 20 спорт мастертери киришкенде, 1—4-кү черлерин ээлээр, бири разрядтыг хаакчызыңа мастерже кандидат деп разрядты тыпсыр.

Ол разрядты тыпсырыңың еске бир таварылгалың көрөөл: 5, 10, 15, 30, 50, 70 километрге хоорайын бири чери дээр хаак маргалааларыңа киришкен бири разрядтыг хаакчыла-рынын сапны база барымдаалар. Эр удузун 15, 18, 20 километр чөргө хаак маргалааыңа 50 бири раз-рядтын хаакчылары киришкенде, тикелжиге мастерже кандидаты тыпсыр, 30 километр чөргө болган маргалаага 40 бири разрядчылар киришкенде, олардан 1 бири чери ойнап алган хаакчыга ол разрядты

тыпсыр: Хөрөөң хаакчыларга база-ла бири разрядчыларын санандыг мастерже кандидаты тыпсыр.

База бир онза солун чүтү болза, маргалааың тодоткай сапны тур-гусканы болуу. Спорт мастери болгаш мастерже кандидат деп разрядты че-дип алыр дээр хаакчы бир чыл ийи-нде 8 натап маргалаага киржи, бири разрядты чедип алыр дээр 6 натап маргалаагыр.

Бистиг республиканың спорт ни-тиледериниң болгаш организациа-ларың чөүлөңдигиң чыл түнелениң өтчүдүңа 1965 чылдың январь 1-де бири разрядтын 50 хаакчылары са-наттыңып турар. Моон алгаш көөргө, мастерже кандидат деп разрядты ты-псырың агарлары тургустунган, чо-дугу сапны хаакчылар бар апарган-дыр. Чүгүлө кышкы сезон үсинең оларын аразыңа маргалааларын чорудары негеттиңиң турар. Бири разрядты чедип алыр, бир чыла 6 натап маргалаага киржи дисти-вис. Мааңа маргалааа бугурут сана-тымак. Районларын кышкы спар-таккаларын, районларын шымак хаакчыларың ужуражымышкына-ры, хоорайларын бири чери дээр чөргө